

DRAGAN NIMAC
LIVIO MARIJAN

RADOVIN

GLAGOLJAŠKO PUČKO CRKVENO
PJEVANJE U ZADARSKOJ NADBISKUPIJI

P J E V A N A B A Š T I N A

RADOVIN – GLAGOLJAŠKO PUČKO CRKVENO PJEVANJE U ZADARSKOJ NADBISKUPIJI
RADOVIN - GLAGOLITIC FOLK CHURCH CHANTING IN THE ARCHDIOCESE OF ZADAR

Izdavač / Publisher:

Hrvatska kulturna udruga Pjevana baština, Zagreb
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Za izdavača / For publisher

dr. sc. Dragan Nimac
dr. sc. Tvrtko Zebec

Glavni i odgovorni urednik
Editor in chief:

dr. sc. Dragan Nimac

Uredništvo serije "Glagoljaško pučko
crkveno pjevanje u Zadarskoj
nadbiskupiji" /

*Editorial Board of the Series "Glagolitic
Liturgical Folk Chant in the
Archdiocese of Zadar":*

dr. sc. Dragan Nimac, Livio Marijan prof.,
dr. sc. Joško Ćaleta, Ivan Šimunić

Recenzenti

dr. sc. Stipan Trogrlić
dr. sc. Irena Miholić

Transkripcija notnih zapisu/

Author of the Music Transcriptions:

dr. sc. Joško Ćaleta

Fotografije / Photographs:

Arhiv župnog ureda Radovin, privatne zbirke
Ivice Dundovića, Nikole i Irene Vigan, Kate Vigan

Grafičko oblikovanje / Graphic Design:

Igor Krstičević

Prijevod / Translated by:

Livio Marijan, prof

Glazbeni urednici CD-ova/

CD Music Editor:

Livio Marijan, prof, dr. sc. Joško Ćaleta, dr.
sc. Dragan Nimac, Ivica Dundović

Urednici DVD-a/DVD Editor:

Ivica Dundović, Nina Vigan, dr. sc. Dragan Nimac

Mastering CD-ova:

Vito Gospodnetić, Samofix d.o.o.

Mastering DVD-a:

Nina Vigan

Tisak / Print:

Grafika Markulin; Kvark

Multimedij je dio znanstvenog projekta „Tradicionalna kultura, globalizacija i lokalne prakse“
(Institut za etnologiju i folkloristiku – Zagreb).

ISBN 978-953-7528-07-2

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 840492

DRAGAN NIMAC - LIVIO MARIJAN

RADOVIN

**GLAGOLJAŠKO PUČKO CRKVENO PJEVANJE
U ZADARSKOJ NADBISKUPIJI**

Hrvatska kulturna udruga Pjevana baština
Institut za etnologiju i folkloristiku
Zagreb, 2013.

UVOD

Multimedij "RADOVIN - Glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Zadarskoj nadbiskupiji" osmi je u nizu projekata kulturne udruge „Pjevana baština“. Sadrži monografiju o povijesti i crkvenom pjevanju u Radovinu, dva nosača zvuka (CD) sa 41 stavkom glagoljaških pučkih crkvenih liturgijskih i paraliturgijskih pjesama iz Radovina, te jedan nosač slike i zvuka (DVD) s dokumentarnim filmovima o mjestu i župi Radovin. Prvih šest multimedija obrađuju tradicijsko pjevanje iz župa Šibenske biskupije, a ovaj multimedij, poslije Velog Iža, drugi je u nizu posvećen glagoljanju župa Zadarske nadbiskupije. On predstavlja stoljetnu glazbenu tradiciju koju su generacije radovinskih pjevača prenosili sve do današnjih dana.

Sadržaj monografije otvara se uvodom i nadbiskupovim proslovom, zatim slijede tekstovi, autora Dragana Nimca i Livija Marijana, koji donose povijesni prikaz o mjestu i župi Radovin te njegovo sakralnoj kulturno-umjetničkoj baštini; razvoj glagoljaštva u Zadarskoj nadbiskupiji gdje su utkani i podatci o glagoljaškoj baštini Radovina; te glazbene karakteristike glagoljaškog pučkog crkvenog pjevanja u Radovinu. Tu je i svjedočanstvo i doživljaj o glagoljaškom pjevanju sadašnjeg radovinskog župnika don Srećka Frke Petešića. Bogatstvo monografije svakako je i notna transkripcija dr. sc. Joška Ćalete, kao i brojne fotografije koje živoopisno uprizoruju radovinsku kulturnu baštinu. Tekst na engleskom omogućuje da ova vrijedna hrvatska baština bude dostupna svim značajnicima diljem svijeta.

Glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Radovinu doživjelo je obnovu, nadgradnju i javna priznanja, zahvaljujući radovinskom puku, pjevačima predvodnicima čija smo imena naveli i u ovoj monografiji, te župnicima na čelu sa sadašnjim župnikom. Pjesme koje se nalaze na nosačima zvuka plod su rada ruku i glasa njihova. Fotografije i dokumentarni filmovi u Radovinu, uz monografiju, vizualno svjedoče o mjestu i ljudima, sačuvanim običajima i žaru pjevanja puka radovinskog, čemu treba zahvaliti mještanima Ivici Dundoviću, dipl. vjeroučitelju, Nini Vigan, etnologinji, te Ireni i Nikoli Viganu

koji su se nekoć otisnuli „u tuđi svit“, danas žive u Švicarskoj, a običaje svoga rodnog kraja zabilježili su još 1960-tih godina.

Ipak, svega toga bilo bi manje, a vjerojatno nečega i nestalo, da nije bilo velikog zalaganja spomenutog Ivice Dundovića. Kroz aktivno sudjelovanje u crkvenom životu i pjevanju, te kroz kulturno-umjetničko društvo Radovin, čiji je voditelj, uz stručnu suradnju etnologa Livija Marijana, od zaborava „trga“, njeguje i obnavlja stoljetnu tradiciju i običaje Radovina. Njihov je veliki doprinos i u realizaciji ovog multimedija.

Naslovna stranica monografije zapravo je naslovnica koja će biti svojstvena svim izdanjima vezanima za župe Zadarske nadbiskupije, s istim dizajnom, na kojem se ističe tlocrt crkve sv. Križa u Ninu i simbol crkve. Sv. Donata u Zadru, dok će motivi svojstveni pojedinoj župi biti smješteni u tlocrt crkve Sv. Križa. Konkretno, ovdje je to motiv župne crkve Gospe od Zdravlja u Radovinu.

Kroz podršku zadarskog nadbiskupa mons. Želimira Puljića i njegove popratne riječ u ovoj monografiji uprisutnjuju se svi nadbiskupi i svećenici zadarske nadbiskupije, a nekoć i ninske biskupije, koji su tijekom tisućljetne povijesti gajili i podržavali glagoljanje. Ono je i svjedočanstvo na koji se način Crkva na ovim prostorima odnosi prema svekolikoj kulturnoj baštini.

Za pomoć u ostvarenju ovog multimedija zahvaljujem najbližim suradnicima, recenzentima kao i svima onima koji su na bilo koji način bili uključeni u projekt, osobito sponzorima koje smo naveli poimenice u ovoj monografiji.

Danas, u vremenu globalizacije, itekako treba biti svjestan vrijednosti vlastitoga identiteta, osobito na području kulture. Nadamo se da će upravo ovakvi multimediji biti prilog ne samo povjesnom, glazbenom i kulturnoškom istraživanju glagoljaške pjevane baštine, njezinoj dokumentiranosti, osvjetljavanju, vrednovanju i prezentiraju, već nadasve prilog i poticaj njezinog očuvanju na životu.

Naš rad je svjedočanstvo našega vremena, naš odnos prema vjerskim, kulturnim i nacionalnim vrijednostima, ali ono je i zahvala svima onima koji su kroz stoljeća gajili i čuvali glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Radovinu. Biti će nam zadovoljstvo ako ova kulturna baština, a samim time i ovaj multimedij, postanu svojevrsni kulturni brend, ili još bolje rečeno dostojni promicatelji kulturnog i vjerskog identiteta Radovina.

Urednik

*Národního župského Článku
u Radovinu.*

БХВАЮЧИЯ МИССАЛІ

БХВАЮЧИЯ МИССАЛІ СЛАВОНОМІ

MISSALE ROMANUM

SLAVONICO IDIOMATE

PROSLOV NADBISKUPA ZADARSKOG

Svaki je narod prepoznatljiv po jeziku, pismu, po svojoj povijesti i prostoru na kojem živi, radi, moli se i djeluje. Dapače, jezik, pismo, religija, povijest i životni prostor temeljne su odrednice njegova imena i prezimena. Glagoljica je stoljećima čuvala narav jezika među Hrvatima; od Baščanske ploče do prve tiskane hrvatske knjige, glagoljskog Misala iz 1483. Njom su bile ispisane ne samo svete knjige lekcionara, misala i brevijara, nego i književno-umjetnički tekstovi pjesama, legendi, romana, apokrifa i mirakula. A njom su napisani i najstariji naši pravni spomenici poput Vinodolskog i Krčkog zakona, kao i čitavog niza drugih pravnih isprava.

Glagoljaško pak pučko crkveno pjevanje, o kojem se govori u ovoj monografiji, spada u hrvatsku narodnu baštinu koja je izravno vezana s inkulturnacijom evanđelja u naše narodno biće i našu povijest. Hrvati su, naime, povezano s tim imali jedinstvenu povlašticu u Europi: Mogli su slaviti Boga i služiti se obredom Rimske Crkve na svom materinjem, staroslavenskom i starohrvatskom jeziku. To su im izborili dvojica braće, sv. Ćiril i Metod svojim vizacionarskim apostolskim zalaganjem. A poznato je da im u tom pogledu ni-malo nije bilo lako. I proći će više od tisuću godina kada će Drugi vatikanski sabor usvojiti prijedlog neka se u čitavoj Katoličkoj Crkvi bogoslužje slavi na narodnim jezicima. Upravo onako kako su se za to svojevremeno zalagala sveta Slavenska braća, danas suzaštitnici Europe.

Za naše glagoljaše danas velimo da su bili pravi prosvjetitelji svoga naroda. Oni su čuvali nacionalnu svijest ljudi i njima razumljivim govorom navješćivali evanđelja tijekom burne i ne uvijek naklone povijesti, posebice na obalama Jadrana. Misali, časoslovi i lekcionari trajni su spomenici prožimanja sakralnog i narodnog, vjere i kulture. Oni su bili i ostali vrlo uspješni uzorci inkulturacije Radosne vijesti u malom hrvatskom narodu; mnogo ranije nego što je bio slučaj kod drugih naroda koji su bili i brojniji

i moćniji. Osobita tvorevina takvoga prožimanja sakralnoga i narodnoga jest glagoljaško pučko crkveno pjevanje. Neprocjenjiva je vrijednost i privilegij što su naši očevi tijekom povijesti mogli pjevati tekstove Svetoga pisma i bogoslužja na svom materinjem jeziku i na svojim pučkim napjevima. Oni su time ne samo oplemenjivali evanđeljem svoj vjernički i narodni život, već su stvarali autentičnu glazbenu, glagoljašku kulturu. Glagoljaško pak pjevanje u Istri i Dalmaciji pokazuje osobito bogatstvo raznolikih napjeva koji prenose povijesnu starinu i glazbeni izraz tradicije brojnih pokoljenja. Zbog toga zavrjeđuju naše poštovanje, poznavanje, njegovanje i čuvanje.

Zadarska je nadbiskupija bila izrazito glagoljaška. Njezine su župe na otocima, uz obalu i u zaleđu bile glagoljaške. Ova monografija o glagoljaškom pučkom crkvenom pjevanju u Radovinu svjedoči o inkulturaciji Evanđelja i rimske liturgije preko narodnog jezika u život našega naroda, pa i u najmanje sredine. U tome je osobita veličina glagoljaštva.

Drago mi je što monografija o glagoljaškom pučkom crkvenom pjevanju u Radovinu izlazi u Godini vjere koju je u spomen 50. obljetnice otvorenja Drugog Vatikanskog sabora proglašio papa u miru Benedikt XVI. u listopadu prošle godine. Monografija je vrijedan kulturni spomenik koji govori i svjedoči koliko je vjera stoljećima nadahnjivala svekoliku kulturu našega naroda i izgrađivala pokoljenja u njihovom bogoljubljju, čovjekoljublju i domoljublju.

Mons. dr. Želimir Puljić,

nadbiskup zadarski

PJEVANA BAŠTINA

Župna crkva Gospe od Zdravlja u Radovinu, 1940-tih

1.RADOVIN U PROSTORU I VRĘMENU

1.1. Radovin kroz povijest

Radovin, mjesto u Zadarskoj županiji, smješteno je dvadesetak kilometara sjeverno od Zadra. Zajedno s ostalih sedam mesta u okruženju tvori općinu Ražanac. Sastoji se od više zaselaka koji se prostiru po brežuljcima uzduž plodnog polja, bogatog živim vodama, o čemu svjedoče i 6 ozidanih bunara (Šapot, Zvirača, Pinčinac zvani i Dokovića vrido, Bara, Mrzlač i Vrba) i 5 izvora (Bojana, Vijak, Široko Vrilo, Kupinovac, Otoka). Najveće se naselje nalazi na Radovinskoj kosi. Prema popisu stanovništva iz 2011. Radovin ima 561 stanovnika, 164 kućanstava, 200 stambenih jedinica.

Materijalni ostatci još iz vremena paleolitika ukazuju da je područje bilo naseljeno tijekom svih povijesnih razdoblja (Miočić: Romanizmi, 32). Najznačajniji kulturno-povijesni lokalitet je Beretinova gradina gdje se nalaze ostatci još iz starijeg kamenog doba, a osobito je bogato ostatcima ilirsko-liburnske kulture još iz 9. st. prije Krista. Područje Radovina je tako uz Zadarsko i Ninsko područje bilo jedno od glavnih sjedišta Liburna koji su do početka naše ere bili politička snaga na Jadranu (Ilustrirana povijest Hrvata, 6, 317). „Život Liburna na Beretinovoj gradini najbolje se može pratiti po keramičkim ostatcima, kuće su zidali u kamen, ali bez žbuke, podove i ognjišta radili su od nabijene zemlje, a krov je vjerojatno bio od granja ili slame“ (Batović: Istraživanja, 57).

Liburnska politička moć slabi dolaskom Rimljana koji su, pobijedivši Liburne 9. godine poslije Krista za vladavine cara Augusta, zavaladali ovim prostorima nakon dvjestoljetne borbe. Po dolasku Rimljana na gradini su nastavili živjeti pripadnici Liburna sve do 6. st. poslije Krista. Za vrijeme rimskog vladanja oblici građevina ostajali su slični, ali se primjen-

2. POVIJESNI RAZVOJ GLAGOLJAŠKOG PJEVANJA U RADOVINU I ZADARSKOJ NADBISKUPIJI

Glagoljaško pučko crkveno pjevanje Radovina poznato nam je tek na temelju usmenih predaja i tonskih snimaka. Kako su pisani povijesni podatci vrlo oskudni, u ovom poglavlju ćemo ih utkati u prikaz povijesnog razvoja glagoljaškog pjevanja u zadarskoj nadbiskupiji. Na taj način želimo da komparacijom sa širim područjem Ravnih Kotara i susjednih župa kao i poredbenom analizom svjetovnog pjevanja, možemo dobiti sliku samog razvoja glagoljaškog pjevanja u Radovinu.

Tradicijsko crkveno pjevanje u Radovini dio je hrvatska glagoljaške baštine koja obuhvaća sakralnu i svjetovnu pismenost, književnost, umjetnost, društvenu i političku svijest, glazbu, običaje i mentalitet. Kao takva odigrala je među Hrvatima jedinstvenu kulturnu, povijesnu i društvenu ulogu te stvorila, uz pismo, jednu jedinstvenu, vlastitu, domaću kulturu.

Temelj i pokretač hrvatskog glagoljaštva bilo je upravo crkveno bogoslužje koje je imalo jedinstveni položaj u odnosu na druge europske narode. Podjelom na zapadno (katoličko) i istočno (pravoslavno) kršćanstvo, većina slavenskih naroda (južni i istočni) pada pod okrilje istočne (pravoslavne) Crkve. Hrvati, zajedno s nekim drugim (sjevernim) slavenskim narodima postaju dio zapadne (katoličke) Crkve. Dok se na istoku pored grčkog, sirijskog, armenskog i koptskog jezika vrlo brzo u bogoslužju ustalio i staroslavenski, na zapadu se ustalio jedan jedini crkveni bogoslužni jezik – latinski sve do polovice 20. st. kada je Katolička Crkva dozvolila svim narodima obred na njihovu narodnom jeziku. Iznimku su činili Hrvati koji su se u crkvenom bogoslužju služili na svom jeziku tj. staroslavenskom, a kasnije hrvatskom jeziku.

Paradoks glagoljaštva je u tome što je s jedne strane bilo bez presedana u kršćanskoj zapadnoj europskoj povijesti, dok je s druge kod Hrvata odigralo nezamjenjivu ulogu u stvaranju i očuvanju vlastite nacionalne svijesti i oblikovanju jedinstvene autohtone kulture. Ono je istovremeno povezivalo Hrvate s drugim Slavenima preko jezika, ali ih i odvajalo od njih po obredu i pripadnosti katolicizmu, a ne pravoslavlju. Isto tako, rimske obrede i katoličanstvo povezuje Hrvate s ostalim (zapadnim) Slavenima i drugim europskim narodima, ali ih istovremeno od njih i razdvaja jer oni jedini u crkvi nisu koristili latinski nego staroslavenski.

U prvim stoljećima u nedostatku pisanih obrazaca i notnih zapisa, a pod utjecajem tadašnjih postojećih kulturnih baština, u kršćanskoj pjevanjoj tradiciji stvarali su se vlastiti glazbeni izričaji što je vidljivo u tadašnjim liturgijama (rimska, ambrozijska, bizantska...). Gregorijanski koral, ipak, je najpoznatije crkveno pjevanje zapadnog obreda, koje je dobilo ime po svom obnovitelju papi Grguru Velikom (papa od 590.-604.).

Vlastiti glazbeni izričaj u kršćanskom bogoslužju stvarali su i Hrvati od samog prihvatanja kršćanstva, čijoj tradicija pripada i radovinsko crkveno pjevanje. Takav glazbeni izričaj kao specifičan fenomen hrvatske glazbe zadržao se djelomično do naših dana na obalnom području, ali i njegovu kopnenom zaleđu. Traje paralelno s latinskom tradicijom od 9. do 17. stoljeća u užem, a do danas u širem smislu. Vrijednost ove hrvatske baštine tim je veća ako se zna da se sačuvala usmenom predajom.

Vizitator Valier, u vizitaciji zadarskog kraja u drugoj polovici 16. st., kod benediktinaca u samostanu Čokovac, na otoku Pašmanu, nije našao nijedne knjige sa zapisanim napjevima za pjevanje, te je istaknuo da sve "pjevaju vještinom koju su stekli dugotrajnom upotrebom i napamet". Jednako vrijedi i za trećoredski glagoljaški samostan sv. Pavla na Školjiću kod Preka nasuprot Zadru (Bezić: Razvoj, 149). Iako su se napjevi prenosili isključivo tradicijom, usmenom predajom, zadržavao je što su u takvom obliku opstali dugo na životu, sve do naših dana.

Melodije pjevanja karakterizira višeslojnost različitih utjecaja, dijelove bizantskog crkvenog pjevanja, korištenje elemenata gregorij-

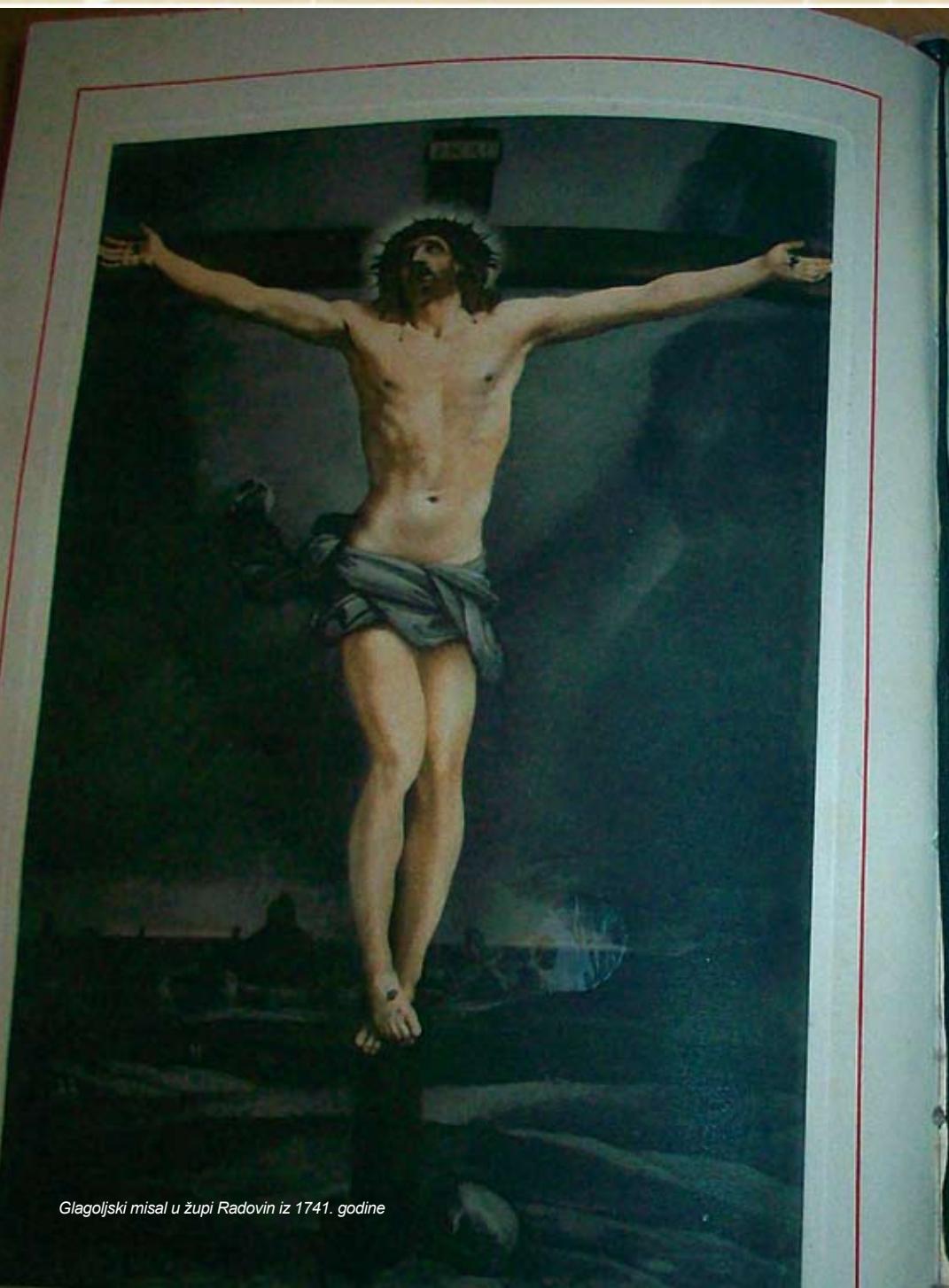
janskog, te drugih oblika zapadnoeuropskoga liturgijskoga pjevanja, do usvajanja specifičnih karakteristika hrvatske vokalne folklorne glazbe lokaliteta na kojima je nastajalo. Takvo liturgijsko pjevanje po obredu zapadne Crkve, upotrebom triju jezika (staroslavenski ili crkvenoslavenski hrvatske redakcije, latinski, hrvatski) i tri pisma (glagoljica, bosančica, latinica), traje paralelno s latinskom tradicijom sve do naših dana, a stručnjaci ga nazivaju jednim imenom glagoljaško pjevanje.

U povijesnim dokumentima nalazimo pojmove sclavica lingua, littera ili lingua s(c)lava; illyrica; lingua Croatina; littera Hieronymiana, koji se ponekad odnose na staroslavenski (crkvenoslavenski) ili pak na hrvatski arhaični jezik. Glagoljaško pjevanje treba svakako razlikovati od staroslavenskog crkvenog pojanja u Bizantskoj, Pravoslavnoj crkvi (tropari, ektenija, prokimen...). Glagoljaško pjevanje njegovali su popovi glagoljaši na staroslavenskom jeziku hrvatske redakcije. Dopunjavali su ga laici ugrađujući u tu crkvenu tradiciju svoje izričaje i napjeve. Po akademiku Beziću glagoljaško pjevanje je „sve ono pučko pjevanje što je u svojim počecima proizašlo iz liturgijskog pjevanja na staroslavenskom jeziku i crkvenoslavenskom hrvatske redakcije, postepeno se u toku razvoja oblikovalo u liturgijsko pjevanje zapadnog obreda na život hrvatskom jeziku.“ (Bezić, Razvoj, 13) Slijedeći takva polazišta pod glagoljaško pjevanje smatra se crkveno pjevanje u Hrvata zapadnoeuropskog obreda na staroslavenskom hrvatske redakcije, koje uključuje i crkveno pjevanje na narodnom jeziku, arhaičnom hrvatskom, te poslije II. Vatikanskog koncila (60-tih XX. st.) pjevanje „po pučki“ na hrvatskom književnom jeziku. S ciljem da današnjim pučkim crkvenim pjevanjem ne umanjimo izvornost i originalnost glagoljaškog pjevanja, ali istovremeno da se istakne njegovo porijeklo i nastanak, za naša izdanja koristimo pojam glagoljaško pučko crkveno pjevanje.

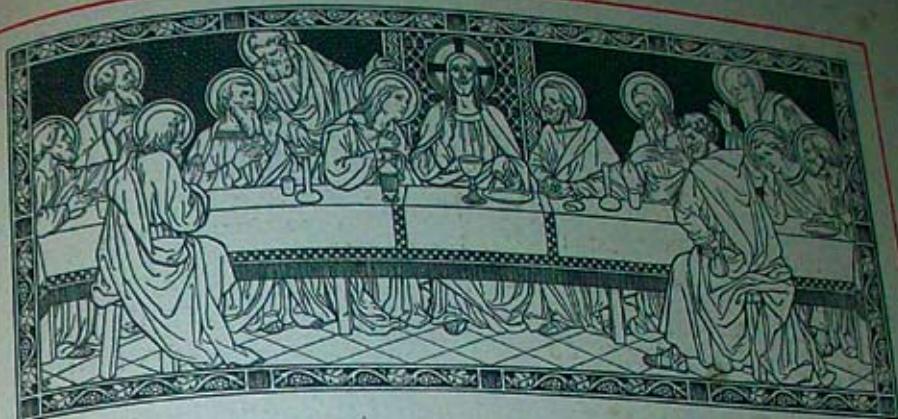
„Po pučki“, „po naški“, „po starinski“ i danas se živo pjeva u bogoslužju u župi Radovin, dok nam zapisi, spisi i knjige svjedoče i o njegovoj glagoljaškoj tradiciji u užem smislu. Ninski nadbiskup Francisco de Grasis, u svojem godišnjem izvješću Svetoj Stolici 1670. godine, istaknuo je da su u njegovoj biskupiji svećenici glagoljaši te da se isti služe glagoljaškim knjigama (Jelić: Fontes, XVII:53-54). U izvješću Ivana Paštrića o glagoljaškim župama i svećenicima glagoljašima u Istri, Hrvatskoj i Dalmaciji iz 1688.-1700. godine, navodi se u Ninskoj biskupiji

PJEVANA BAŠTINA

Glagoljski misal u župi Radovin iz 1741. godine

PRAVILO MISI

Jerěj rasprostr. vazdvig i stisk rucě, vazved oči k nebu, i abje skloň-i, prikloň se nizko před Oltarem, rukama na niem polozenama, glagolet:

Tebe ubo, vsemi-
lostivi Otče, Isu-
Hrstrom Sinom
tvoim Gospodem
našim priležno
molim, i prosim, cělujet Ol-
tar, da prijetna iměješi, i
blagosloviši, stisnet rucě,
i znamenujet tri krati nad
prinosi, si **†** danja, sje **†**
dari, sje **†** svetiye žrtvi
neskvrnnije, rasprostr rucě
poslēdujet: prveje, ježe tebě
prinosim za Crkav tvoju
svetuju katoličasku: juže
umiriti, hraniti, sjediniti, i
stroiti izvoli va vsěj vsele-

3. GLAGOLJAŠKO PUČKO CRKVENO PJEVANJE RADOVINA

Glagoljaško pučko crkveno pjevanje Radovina poznato nam je tek na temelju tonskih snimaka načinjenih u drugoj polovici 20. stoljeća, dakle onakvo kako je do nas dospjelo u najnovije vrijeme. Ono se prenosilo uvijek usmenim putem, učilo napamet i nije notno zapisivano.

Snimanja su obavljena u više navrata. Prvi put 27. listopada 1963. godine, kada je etnomuzikolog Jerko Bezić uživo snimao nedjeljnu glagoljašku pučku pjevanu misu u župnoj crkvi te još neke crkvene napjeve. Snimci se nalaze u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Kasnija snimanja, od 2000. god. na ovamo, napravio je etnolog Livio Marijan, jedan od suautora ovog multimedija. Te je godine novoosnovani KUD-a Radovin izdao nosača zvuka „Zapjevaj mi moje grlo jasno“, gdje je zajedno sa svjetovnim napjevima uvršteno i 21 glagoljaški pučki crkveni napjev. Među njima su i 4 napjeva koje je akademik Bezić snimio u Radovinu 1963. godine. Glagoljaške napjeve iz Radovina zabilježio je i prenosio Hrvatski radio, Radio Zadar, u srpnju 2001. godine kada je skupina pjevača iz Radovina sudjelovala na Glazbenim večerima u crkvi sv. Donata u Zadru. Hrvatska radio-televizija napravila je i emitirala 2003. godine dokumentarni film „Radovin“, u kojem se govori i o radovinskom glagoljaškom pučkom crkvenom pjevanju s prikazom pjevanja u crkvi za vrijeme mise i na nekim nastupima.

Posljednje snimanje, za potrebe ovog multimedija, obavljeno je u župnoj crkvi Gospe od Zdravlja krajem 2012. godine, uz sudjelovanje dvadesetak pjevača koji inače stalno pjevaju u crkvi na bogoslužju, čiji popis se nalazi i u ovoj monografiji. Tonski su zabilježeni napjevi koji svojim glazbenima osobinama i izvedbom spadaju u tradicijsko pučko crkveno pjevanje, a nisu preuzeti iz objavljenih crkvenih pjesmarica, niti spadaju u gregorijansko koralno pjevanje, a niti u novije skladane

crkvene pjesme – dakle ono što su pjevači i puk primili predajom od svojih starijih i što ima neprekinuti kontinuitet u crkvenoj zajednici od starine.

Pjevači se sastoje od dvije skupine muškaraca koji čine dva «kora» (zbora) pjevača, a sjede u svetištu s lijeve i s desne strane oltara, u kantaškim bancima, te naizmjence predvode pjevanje, te skupine žena koje čine dio svekolikoga puka u crkvi, a koje se pjevanjem priključuju jednom odnosno drugom koru pjevača.

Snimanje je s obzirom na redoslijed napjeva pratilo liturgijski red: najprije su snimljeni stalni i promjenjivi dijelovi Mise, zatim Blagoslov, posebni napjevi redom kako se javljaju kroz liturgijsku godinu te sprovodni obredi. Budući da se melodijski obrasci ponavljaju, neke se dijelove snimalo u skraćenom obliku, tj. samo nekoliko redaka ili strofa. Napjevi stalnih dijelova mise su zabilježeni u cijelosti. Svećenički solistički dijelovi koji se inače pjevaju prema standardnim koralnim napjevima su izostavljeni, a one dijelove koje svećenik pjeva naizmjence s pukom (kao npr. uvod „Slava va višnjih Bogu“, dijaloški zazivi i sl., pjevao je Livio Marijan i domaći pjevač Ivica Dundović, dipl. vjeroučitelj, koji je jedan od predvodnika u muškom koru pjevača radovinske crkve i voditelj spomenutog folklornog društva. Premda je crkveno pjevanje punije kada pjeva cijela crkva, tonski snimci skupine pjevača bolje mogu poslužiti za glazbenu analizu i prikaz strukture napjeva.

Kako je već rečeno, pisanih podataka o pjevanju kao ni notnih zapisa nema. Kod istraživanja smo se mogli osloniti tek na kazivanja najstarijih pjevača, te komparacijom sa širim područjem Ravnih Kotara i susjednih župa kao i poredbenom analizom svjetovnog pjevanja.

3.1. Liturgijsko i paraliturgijsko crkveno pjevanje u Radovinu

Kriterij razlikovanja liturgijskog i neliturgijskog oslanja se na službene liturgijske knjige Crkve: misal, časoslov i lekcionar. Sve što se u njima nalazi spada u liturgiju i time u liturgijsko pjevanje. Sve što se na bogoslužju pjeva, a nije u spomenutim knjigama spada u paraliturgijsko pjevanje, premda se zapravo rabi u liturgiji kao da je službeno i propisano. U svijesti i vjerskom životu puka i pjevača, taj kriterij razlikovanja ne postoji. Sve što se u crkvi pjeva je jednostavno crkveno, bogoslužno. U crkvama hrvatske glagoljaške tradicije paraliturgijske pobožnosti odvi-

S jedne strane ono spada u opće poznat fenomen hrvatskog glagoljaštva koje je u svjetskim razmjerima jedinstveno, a s druge strane ono je izvanredan dokument inkulturacije rimskog obreda i crkvene liturgije u jedan narod, u jednu regiju i jednu zajednicu. Mala se radovinska župna crkva i danas ori od pjevanja u svim prigodama, što se ne može reći za većinu gradskih crkava u kojima puk jedva da sudjeluje u pjevanju. U jednostavnim, ali snažnim melodijama, odzvanjaju glagoljaška stoljeća, sve nedače povijesti, ali i žilavost ljudi ovog podneblja podno Velebita, na obalama Jadrana. Ljudi koji u njemu sudjeluju osjećaju ga kao svoje, domaće, izvorno. Radovinsko crkveno pjevanje, sa svojim specifičnim višeglasjem „na bas“, snažnom i živom izvedbom, posve je prikladno za ambijent u kojem živi i čini na neki način njegov izvorni sastavni dio. Ono je postalo i svojevrsnim kulturnim “brendom” te je ugrađeno u identitet svih onih koji su porijeklom iz Radovina.

3.4.Doprinos KUD Radovina u promociji glagoljaškog pučkog crkvenog pjevanja

Radovinsko svjetovno i crkveno pjevanje doživjelo je više javnih promocija izvan Radovina zahvaljujući Kulturno-umjetničkom društvu „Radovin“ koje opстојi od 1999. godine, a kojega vodi spomenuti Ivica Dundović. Među nastupima i promocijama valja ovdje istaknuti one na kojima je izvođeno glagoljaško pjevanje. Godine 2000. izdali su nosač zvuka pod nazivom: „Zapjevaj mi moje grlo jasno, uj'tro rano i uvečer kasno“ gdje se nalazi tekst akademika Jerka Bezića i 20-tak glagoljaških napjeva. U sklopu poznate manifestacije „Glazbene večeri u Donatu“, u Zadru, u crkvi sv. Donata, 14. srpnja 2001., zajedno s glagoljaškim pjevačima iz Tkona (o. Pašman) i Vranjica kod Solina, izvodili su nekoliko glagoljaških napjeva (dijelovi mise, „Oj jeziče“, „U se vrime godišta“, „Stala plaćuć“, „Dodi, Duše Presveti“ i „Iz dubine“). Na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu, u srpnju 2003. godine, pjevači KUD-a Radovin pjevali su stalne dijelove radovinske mise u zagrebačkoj katedrali na misi u kojoj su sudjelovali svi učesnici smotre. U preprogramu pohoda pape Ivana Pavla II. Zadru, na Forumu, 9. lipnja 2003., pjevali su „Oj jeziče“ (Kašićev prijevod „Usta moja“). Ivica Dundović i Livio Marijan pjevali su na slavlju Šestog časa Božanskog časoslova, kojega je predmolio bl. Ivan Pavao II. u Zadru, hvarsku molitvu vjernika „Bože, daj mir jedinstvo“. Iste godine, Hrvatska radio-televizija snimila je dokumentarni film „Radovin“ o radu etnologa Livija Marijana s KUD-om na oživljavanju

KUD Radovin, Nastupi u Zadru i Zagrebu

tradicije, na kojem ima više ulomaka s prikazom glagoljaškog pjevanja. Bilo je i brojnih nastupa na manjim regionalnim i županijskim manifestacijama, među kojima i na Danim kršćanske kulture u Zadru 2012., gdje su u crkvi sv. Frane izvodili napjeve Korizme i Velikog tjedna s pjevačima iz Kali, Sali i Velog Iža, te isto u Turnju u ožujku 2013. godine zajedno s pjevačima iz Privlake, gdje su nastupali još pjevači iz Kolana, Tkona, Šepurina (Prvić) i Turnja. Nastupali su i u Zagrebu u prosincu 2012. godine, u dvorani „Vijenac“ u sklopu prezentacije glagoljaške baštine koju organizira Društvo prijatelja glagoljice iz Zagreba, kao i u Kazalištu „Gavella“ gdje su izvodili dijelove mise i božićne napjeve. Za svoju promociju tradicije i osobito glagoljaškog pjevanja, KUD Radovin je 2009. dobio i godišnju nagradu Zadarske županije.

PJEVANA BAŠTINA

Župnik Radovina don Srećko Frka Petešić

4. GLAGOLJAŠKO PJEVANJE U OČIMA ŽUPNIKA RADOVINA DON SRĆKA FRKE-PETEŠIĆA

Crkveno pjevanje je sastavni dio liturgijskog slavlja Sv. Mise, slavljenja sakramenata i sakramentala. Na svečanim Sv. Misama puk je uvek pjevao i tako sebi davao vjerski odušak i izražavao zahvalnost Stvoritelju za njegove darove.

Poželjno je da u crkvi pjeva sav okupljeni narod. Pjevački zborovi imaju ulogu voditi crkveno pjevanje, a ne izvoditi koncerte na Misi. Nažalost događa se da zborovi doprinose izumiranju pučkog crkvenog pjevanja, što je prava šteta.

U našim seoskim župama, posebno na otocima, ali i na kopnu, pa je tako i u Radovinu, pjeva sav puk u crkvi, a pjevanje se odvija u dva kora. Naime, pjevanje predvode dvije skupine muških pjevača oko olatra, a svi ostali se uključuju za njima. Pjevanje je inače tradicija u našim glagoljaškim župama i zasigurno ima vezu s drevnom baštinom benediktinaca koji to njeguju od samih početaka. Osobito benediktinci glagoljaši su imali prevažnu ulogu u vjerskom, liturgijskom i kulturnom uzdizanju našega naroda. I danas redovnici koji mole Časoslov, pjevaju u dva kora naizmjenično.

Pred pet godina imenovan sam župnikom Radovina. Na mojoj prvoj Misi, 24. kolovoza 2008. godine, susreo sam se s gromoglasnim pjevanjem okupljenog puka na glagoljaški način, što me kao svećenika rodom iz glagoljaške župe Sali na Dugom otoku, vratilo u djetinjstvo i mladenaštvo provedeno u Salima. Odmah sam se prisjetio svoje Mlade mise u Salima, 3. srpnja 1966. godine, koju sam glagoljao. I sada se u Salima njeguje glagoljaško pjevanje kada cijela crkva oduševljeno pjeva, makar se uvode i nove crkvene skladbe. Nakon Drugog Vatikanskog sabora uveden je narodni jezik u liturgiju, a u Salima se barem na

POPIS PJЕVAČА

Popis crkvenih pučkih pjеваčа iz Radovina koji su sudjelovali na snimanju za potrebe ovog multimedija (Radovin, crkva Gospe od Zdravlja, 2012.)

Tereža DUNDOVIĆ (1931.)

Krsto PAIĆ (1937.)

Božo DOKOZA (1937.)

Mihovilka-Karmela JOKIĆ (1938.)

Josip UZELAC (1938.)

Ljubica DUNDOVIĆ (1937.)

Krsto BERETIN (1941.)

Danica UZELAC (1942.)

Šime PAIĆ (1942.)

Ljubica BERETIN (1943.)

Božo UZELAC (1946.-2011.)

Obrad MARASOVIĆ (1947.)

Marija MARASOVIĆ (1947.)

Vjera DUNDOVIĆ (1948.)

- Pave DOKOZA (1948.)
Nediljka UZELAC (1949.)
Marija DUNDOVIĆ (1950.-2012.)
Zdenka JOKIĆ (1956.)
Milan BOLONJA (1956.)
Mira BERETIN (1957.)
Marica DUNDOVIĆ (1958.)
Nikola DUNDOVIĆ (1958.)
Radmir RUDELA (1959.)
Ivica BOLONJA (1959.)
Radojka DUNDOVIĆ (1962.)
Kata BRKLJAČA (1963.)
Jasna UZELAC (1965.)
Zdenka DUNDOVIĆ (1966.)
Ana ALIĆ (1968.)
Marica DUNDOVIĆ (1969.)
Zvonko NEKIĆ (1969.)
Nikica UZELAC (1969.)
Dragica DUNDOVIĆ (1970.)
Ika BERETIN (1972.)
Ivica DUNDOVIĆ (1974.)
Ante JOKIĆ (1975.)

Župski zbor župe Radovin, Božić 2011.

PJEVANA BAŠTINA

Ljubica Dundović s domaćem kruhom ukrštenim glagoljskim natpisom: Zadar L(ito) G(ospodnje) 2000.

NOTNA TRANSKRIPCIJA

Transkripcije su prilagođene duhu tradicijskog pjevanja u Radovinu

Puče moj

♩=85

TUTTI

Pu - če moj, što u - či - nih te - bi, ili u - če - m o - ža lo - stih
le - te? Od - go - vo - ri me - nil

SOLISTI

Ja - sam te be iz - ve - o iz E - gip - ta, po - to - piv - ši fa - ra - o - na u Cr - ve - no
mo - re, a ti si me - ne pre - da - o gla - va - ri - ma sve - če - nič - kim.

TUTTI

Pu - če moj, što u - či - nih te - bi, ili u - če - m
o - ža lo - stih te - te? Od - go - vo - ri me - nil

Pristup Mise za mrtve

= 90

Po - koj vje - čni da - ruj nji - ma Go - spo - de i svje - tlost vje - čna svje - tli - la nji - ma.

Te - bi Bo - že pri - pa - da pje - sma na Si - o - nu, te - bi se iz - vr - šu - ju

za - vje - ti u Je - ru - za - le - mu. U - sli - ši mo -

- li - tvu - mo - ju, te - bi do - la - zi sva - ko - tije - lo.

IZVORI I LITERATURA

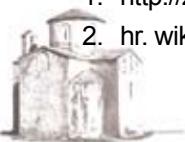
1. KRONIKA župe Radovin od 1921, Arhiv župe Radovin
2. VIGAN, Mate, Moja Povjest, Razni Događaji. Moj Život i Život moga Radovina od 1914 – danas 20.II. 1998.rukopis, vlasništvo obitelji Josipa Vigana pok. Mate u Radovinu
3. ANZULOVIĆ, Ivan, Mletačko-tursko razgraničenje na zadarskom prostoru 1576. Godine, nakon Ciparskog rata, Zadarska smotra 47 (1998) 1-3, 53-150.
4. BATOVIĆ, Šime, Istraživanje ilirskog naselja u Radovinu, Diadora, sv. 4, Zadar, 1968.
5. BELOŠEVIĆ, Janko, Materijalna kultura Hrvata od 7-9. st., Zagreb, 1980.
6. Benedikt XVI., papa, „Summorum pontificum“, Zagreb, 2009.
7. BEZIĆ, Jerko, Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području, Zadar, 1973.
8. CVITANOVIĆ, Vladislav, Prilog poznавању kulturne povijesti na zadarskim otocima (glagoljica), RIJAZUZd, sv. 6-7, Zadar, 1960.
9. FORTIS, Alberto, Put po Dalmaciji, Venecija, 1774.
10. FUČAK, Jerko, Šest stoljeća hrvatskog lekcionara, Zagreb, 1975.
11. Hrvatski opći leksikon, August Kovačec (ur.), Zagreb, 1996.
12. JELIĆ, Luka, Fontes historici Liturgiae Glagolitico-Romanae. A XIII ad XIX saeculum, Veglae, 1906.
13. JELIĆ, Roman, Povijest grada Nina, Zadar, 1969.
14. JURIŠIĆ, Pavo, Posljednji pobornici glagoljice, Kačić, Split, 2009.-2011., 41-43; 1013-1030.
15. KEVRIĆ, Ivan, Radovin, Zadar, 2004.
16. KOVAČIĆ, Slavko, Glagoljsko bogoslužje i glagoljaši na području srednje Dalmacije od XVI. do XX. stoljeća, Kačić 25 (1993), 449-459.
17. KOVAČIĆ, Slavko, Don Frane Bulić i glagoljica, Crkva u svijetu 20 (1985) 2, 173-180.
18. KOVAČIĆ, Slavko, Glagoljaši i glagoljanje u srednjoj Dalmaciji za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda 1835.-1848.: Prilozi sa znanstvenog skupa u Zadru od 8. do 9. svibnja 1986., održanog u povodu 150. Obljetnice jubileja Ilirskog pokreta i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru.

- Zadar, 1987., 351-364.
19. MILINOVIĆ, Šimun. Hrvatske uspomene iz Dalmacije. Povijesne rasprave, Zagreb, 2004.
  20. MIOČIĆ, Kristina, Romanizmi u kuhinjskom i kulinarском leksiku ražanačkog kraja, Čakavska rič, 39 (2011) 1-2, 31-65.
  21. RELJANOVIĆ, Mario, Enciklika Grande Munus i pitanje obnove glagoljaštva u Dalmaciji: Rad. Zavoda povij. znan. HAZU u Zadru 43 (2001), 355-374.
  22. RUNJE, Petar, Glagoljica u zadarskoj nadbiskupiji u srednjem vijeku, GKZd, Zadar, 2005.
  23. RUNJE, Petar, Knjige glagoljaša Zadarske nadbiskupije u srednjem vijeku», Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 49, Zagreb – Zadar, 2007., 151-184.
  24. SINKOVIĆ, Marijan (ur.), Ilustrirana povijest Hrvata, Zagreb, 1971.
  25. STRGAČIĆ, Ante, M., Hrvatski jezik i glagoljica u crkvenim ustanovama grada Zadra, Zadar-Zbornik, Matica Hrvatska, Zagreb, 1964., 373-429.
  26. STRIKA, Zvjezdan, Pokušaj suzbijanja glagoljice na Zadarskoj sinodi 1460. godine, Croatica Christiana Periodica 65 (2010), 29–38.
  27. ŠETKA, Jerko, Hrvatska kršćanska terminologija, Split, 1976.
  28. ŠPRALJA, Izak, Crkveno pjevanje u Prvić-Luci na otoku Prviću kod Šibenika, Bašćanski glasi 5 (1996), 15-74.
  29. UGLEŠIĆ, Ante, Ranokršćanska arhitektura na području današnje zadarske nadbiskupije, Zadar, 2002.

Eletkronski izvori:

1. http://zupe.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=1928
2. hr.wikipedia.org. Iž

Radovinske žene iz 1950-tih

SPONZORI MULTIMEDIJA

„RADOVIN - GLAGOLJAŠKO PUČKO CRKVENO PJEVANJE
U ZADARSKOJ NADBISKUPIJI“

Hrvatsko društvo skladatelja

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Općina Ražanac

Zadarska nadbiskupija

Zadarska županija

Župa Radovin

Branko Dundović

Željko Uzelac

Nikola Vigan

Don Srećko Frka Petešić

Jer ti si jedini
Ti si jedini Gospođa
Ti si jedini Sveti
Sa Svetim Duhom, b

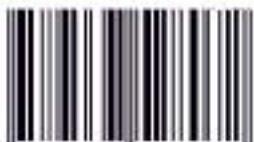
Sret, sret, sret, Gospođa
Puna su nebesa i zemlja
Hosana u visini.
Blagoslovjen koji dolazi u imenu

SADRŽAJ

UVOD.....	5
PROSLOV NADBISKUPA ZADARSKOG.....	10
1. RADOVIN U PROSTORU I VREMENU.....	15
1.1. Radovin kroz povijest.....	15
1.2. Župa Radovin.....	20
2. POVIJESNI RAZVOJ GLAGOLJAŠKOG PJEVANJA U RADOVINU I ZADARSKOJ NADBISKUPIJI.....	29
3. GLAGOLJAŠKO PUČKO CRKVENO PJEVANJE RADOVINA.....	55
3.1. Liturgijsko i paraliturgijsko crkveno pjevanje u Radovinu.....	56
3.2. Glazbene osobine tradicijskog pučkog pjevanja u Radovinu.....	60
3.3. Glazbene osobine glagoljaškog pučkog crkvenog pjevanja u Radovinu.....	64
3.4. Doprinos KUD Radovina u promociji glagoljaškog pučkog crkvenog pjevanja.....	70
4. GLAGOLJAŠKO PJEVANJE U OĆIMA ŽUPNIKA RADOVINA.....	75
5. THE GLAGOLITIC CHANT OF THE PARISH OF RADOVIN.....	81
5.1. The Glagolitic heritage in general.....	81
5.2. The Parish of Radovin.....	82
5.3. The Glagolitic chant of Radovin.....	86
POPIS PJEVAČA.....	92
NOTNA TRANSKRIPCIJA.....	97
IZVORI I LITERATURA.....	113
POPIS SPONZORA.....	117
SADRŽAJ.....	119
POPIS SNIMAKA GLAGOLJAŠKOG PUČKOG CRKVENOG PJEVANJA RADOVINA NA CD-ima.....	120

PJEVANA BAŠTINA

9 789537 528072